

Бутнік-Сіверський О.Б.
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки, обліку
та фінансів ІІДО НУХТ

Інтелектуальний капітал (теоретичний аспект)

З подальшим розвитком ринкових відносин, все частіше в практиці господарювання використовуються терміни *“власність”* (ринкова, державна, корпоративна, приватна), *“потенціал”* (трудовий, економічний, експортний, фінансовий, підприємств), *“капітал”* (інвестиційний, банківський, фінансовий, акціонерний, промисловий), які за видами та ознаками характеризують відповідну майнову, фінансову та господарську діяльність суб'єктів ринку. І це природно, тому що ринкова економіка спирається на принципи свободи діяльності (економічної, господарської, підприємницької) фізичної або юридичної особи, соціальної групи; вільного ціноутворення (ціна формується в результаті попиту і пропозиції; ринкові ціни об'єктивні, тому що вимірювачами грошової вартості продукції); пріоритету споживача (споживач виступає основним замовником або покупцем на ринку товарів, послуг робіт); розвитку горизонтальних зв'язків (створення різних організаційно-правових форм господарювання, взаємовідносин на умовах договорів, контрактів); державного регулювання ринку та ринкових відносин (податкове, фінансово-кредитне, трудове законодавство, цінове обмеження, антимонопольні заходи та державні програми). Кожному елементу ринку відповідають певні характеристики, закони розвитку, специфіка взаємодії і взаємовпливу.

У своєму загальному уявленні, ринкова економіка – це система товарно-грошових виробничих відносин і ринкових механізмів їх реалізації. Сучасна ринкова економіка являє собою складний господарський організм, який складається з великої кількості різноманітних виробничих, комерційних, фінансових й інформаційних структур, взаємодіючих на фоні розгалужених систем правових норм бізнесу. Ринкова економіка та закони її функціонування, в кінцевому підсумку, інтенсифікують суспільний та міжнародний поділ праці, реалізують вертикальні та горизонтальні зв'язки між рівними партнерами, виконують інтеграційну роль, сприяють формуванню єдиного економічного простору.

Одночасно, ринок стимулює розвиток творчої інтелектуальної праці, впровадження у суспільне виробництво новітніх технологій, винаходів, корисних моделей, програмних продуктів тощо.

Сьогодні, наприклад, світова Промислова економіка уступає місце Інтелектуальній економіці. При цьому найбільш міцною рухомою силою стає

сила ідей. Світовий досвід показує, що в економіці, яка найбільше спирається на ідеї та в меншому – на фізичний капітал, різко зростає вірогідність реалізації успішних проривів. Так, наприклад, частка капіталовкладень в інформаційні технології в США зростає у три рази в порівнянні з 1960 роком. Об'єм інвестуємого капіталу постійно збільшується, в наслідок збільшення добробуту, а також нової культури інвестування. В 1999 році американські компанії біля 50 мільярдів доларів вклали в венчурний (ризикований) капітал, що у 25 разів перевищує аналогічний показник 1990 року. Отримана сума за первісний випуск акцій в 15 разів перевищила суму за 1990 рік (1, с. 7).

Сьогодні активно розвиваються наукомісткі галузі, такі як біотехнологія, генна інженерія, комп'ютерне програмування тощо. Згідно статистичним прогнозам, до 2005 р. кількість чисельності зайнятої в американській промисловості, скоротиться на 20 % і становить найбільш низький рівень, починаючи з 1850 року. Зростає ефективність праці. А при умові, що продуктивність буде збільшуватись на 3 % на рік – що нижче сучасного рівня зростання – загальний випуск продукції за годину подвоїться за попередні 25 років. Це безпосередньо відобразиться на підвищенні рівня життя (1, с. 7).

Інтелектуальна економіка стимулює отримання достатньо високих прибутків на малій базі капіталу та кількості працюючих.

Слід зазначити, що ринок є “вимірювальним пристроєм” людської праці. Енергія людської праці, в кінцевому підсумку знаходить свій вираз у формі числа (вартості товару, ціни товару) в ринковому середовищі. Елементами товарності є не лише матеріальні речі, предмети і послуги, а й результати інтелектуальної праці – ідеї, управлінські рішення, винаходи сорта рослин тощо. Ось чому, в динамічному ринковому середовищі по відношенню до результатів інтелектуальної праці використовують терміни “інтелектуальна власність”, “інтелектуальний потенціал”, “інтелектуальний капітал”, “комерціалізація інтелектуальної власності” тощо.

Зосередимо увагу на розкритті економічного змісту поняття “інтелектуальний капітал”, який охоплює всі інші означені терміни в Інтелектуальній економіці.

Фахівці з Росії вважають, що інтелектуальний капітал – це ресурс, який характеризує знання, інтелектуальний потенціал організації та є один з нових критеріїв визначення конкурентноздатності організації. І далі, відмічають фахівці, більшість дослідників та практиків приходять до думки, що **на рівні організації** інтелектуальний капітал є сума трьох складових:

1. Людський капітал – сукупність знань, навичок, творчих здібностей, а також спроможність власників та наукомістких працівників відповідати вимогам і задачам компанії.

2. Структурний капітал – програмні засоби ЕОМ, програмне забезпечення, бази даних, організаційна структура, патенти, товарні знаки, а також всілякі організаційні механізми, які забезпечують продуктивність працюючих та функціонування компанії.

3. Споживчий капітал – майбутні споживачі продукції компанії, її спроможність задовольнити їх запити.

Основою цих трьох складових є людські ресурси – найбільша динамічна компонента спроможності компанії отримувати прибуток тривалий час. Вважається, що людський капітал не може бути власністю компанії, а структурний капітал може бути оформлений у власність і може виступати в якості об'єкту купівлі-продажу (2, с. 24).

Інтелектуальний капітал – це знання, які можуть бути перетворені в прибуток та оцінені. Таке широке визначення, на думку російських фахівців, охоплює будь-які технологічні, управлінські та ринкові новини, які можуть бути інновацією, тобто приносити додатковий прибуток (2, с. 24).

Можна було б на перший погляд погодитись з цією думкою фахівців, але поняття “капітал” і, зокрема, “інтелектуальний капітал” мають дещо іншу економічну природу в умовах ринку.

Розглянемо спочатку що є “капітал”. Капітал (нім. **Kapital**, франц. **Capital**, спочатку – головне майно, головна сума, від лат. **Capitalis** – головний) – економічна категорія.

Капітал – це авансована вартість, що в процесі свого руху приносить додаткову вартість, тобто “самозростаюча” вартість. За своїм соціально-економічним змістом капітал не є майном. Вчення про додаткову вартість є основою економічної теорії К. Маркса.

Якщо розглядати капітал з позиції речових факторів виробництва, тобто як сукупність засобів виробництва, які принесуть доход їх власникові, то, наприклад, А. Сміт розглядав капітал як запас, що використовується для господарських потреб і приносить доход (3, с. 205); Д. Рікардо – як ту частину багатства, що зайнята у виробництві і необхідна для проведення в дію праці (4, с. 9-10); Дж. С. Міль – як попередньо накопичений запас продуктів минулої праці (5, с. 148); А. Маршалл – як сукупність речей, без яких виробництво не могло б здійснюватись з рівною ефективністю, але які не є безплатними дарами природи (6, с. 234).

Якщо розглядати капітал як певне вкладення, що дає змогу отримувати доход, то до нього треба віднести і вкладення у робочу силу (Г. Беккер, Дж. Мінсер). Цей підхід має назву “концепція людського капіталу”.

З позиції П. Самуельсона, капітал складається з таких факторів виробництва: 1) природні ресурси; 2) ресурси людської праці; 3) капітальні блага, вироблені самою економічною системою (7, т. 2, с. 203).

Як бачимо, капітал може розглядатися з позиції “головного майна”, “головної суми” і, одночасно як економічна категорія, що виражає сукупно-виробничі відносини, тобто, перетворення додаткової вартості на капітал. Перетворення звичайних грошових знаків на капітал включає як чисто технічні, техніко-організаційні моменти, так і соціально-економічні. Капітал як такий може існувати лише за певних соціально-економічних умов, до яких відносять: 1) високорозвинене товарне виробництво і обіг; 2) наявність такої мотивації діяльності виробника, як особисте збагачення; 3) зосередження у

частини господарчих агентів значної частки засобів виробництва, тобто певний ступінь концентрації виробництва і капіталу; 4) відсутність власних засобів виробництва у частини господарчих агентів, що змушує їх найматися. (тут і далі, 8, с. 206 –207)

Якщо розглядати капітал з точки зору підприємства, що він є сумою вартісної оцінки майна та коштів підприємця, які він може використовувати на господарські потреби. З цієї точки зору принциповим моментом є співвідношення між власним і чужим капіталом. Тільки вкладення капіталу у господарську діяльність, його інвестування створює прибуток. Загальна формула капіталу буде становити $G - T - G^*$,

де: G – грошові засоби, авансовані інвестором;

T – товар (придбані засоби виробництва, робоча сила та інші елементи виробництва);

G^* - грошові засоби, які отримані інвестором від продажу продукції (робіт, послуг) і , які включають до себе реалізований додатковий продукт (додаткову вартість);

$(G^* - G)$ – додаткова вартість (дохід інвестора);

$(G^* - T)$ – виручка від продажу продукції (робіт, послуг);

$(G - T)$ – витрати інвестора на придбання товару.

Як видно, грошові засоби (G), які вкладаються у виробничо-торговий процес, не використовуються повністю, а лише авансуються, і після завершення кругообігу вони повертаються вкладнику (інвестору) з додатковим доходом (G^*). Капітал повинен постійно здійснювати кругообіг, що дає можливість підприємцю отримати прибуток.

По відношенню до фінансових ресурсів, капітал – це їх частина. А фінансові ресурси, які використовуються на розвиток виробничо-торгового процесу є капітал в його грошовій формі. По закінченні відповідного строку весь вкладений у виробництво капітал перетворюється на накопичену (капіталізовану) додаткову вартість.

Додаткова вартість являє собою фонд, за рахунок якого здійснюється поширене відтворення.

Суть процесу виробництва додаткової вартості розкрита К. Марксом у вченні про постійний та перемінний капітал. При цьому К. Маркс використовував всім нам відому формулу вартості (W) товарів у процесі виробництва, а саме: $W = C + V + m$,

де: C – постійний капітал (від слова “constant” – “постійний”);

V – перемінний капітал (від слова “variable” який “змінюється”);

m – додаткова вартість (від слова “Mehrwert”)

Одночасно C – це стара, перенесена вартість, а $(V + m)$ – нова вартість; V – відтворена вартість робочої сили; m – її прирощення (9, с. 73-74).

Постійним капіталом К. Маркс називав ту частину авансового капіталу, яка перетворюється на засоби виробництва і в процесі виробництва не змінює своєї вартості. Перемінний капітал – це та частка капіталу, яка

перетворюється на робочу силу і в процесі виробництва змінює свою вартість, тобто створює додаткову вартість.

Якщо все означене про капітал підсумувати, то можна визначити загальні **властивості капіталу**, які зводяться до таких узагальнень:

- 1) капітал виступає як економічна категорія і за своїм соціально-економічним змістом не є майном;
- 2) капітал має вартісну оцінку і є “самозростаюча” вартість;
- 3) капітал існує лише за певних соціально-економічних умов, властивих ринковому середовищу;
- 4) капітал розглядається як авансована вартість і після завершення кругообігу повертається з додатковим доходом;
- 5) капітал є частина багатства (фінансових ресурсів) підприємця (сума вартісної оцінки майна та коштів), може бути інновацією.

Безумовно, інтелектуальний капітал (від лат. **Intellectualis capitalis** – розумовий головний або головні пізнання) – це один з різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і відтворює, одночасно, характерну лише йому (інтелектуальному капіталу) специфіку і особливості.

Інтелектуальний капітал має надзвичайно складну сутність та багато векторність прояву, що визначається механізмом його функціонування.

До інтелектуального капіталу відноситься продукт розумової, інтелектуальної праці, продукт творчих зусиль. Щоб глибше усвідомити поняття та механізм функціонування інтелектуального капіталу, слід поділити його на окремі складові елементи з наступним групуванням за однорідними ознаками, тобто здійснити його класифікацію. Класифікацію видів інтелектуального капіталу здійснюють за різними ознаками залежно від цілі та завдань, які при цьому вирішуються (див. рисунок).

Зауважимо також, що питання класифікації інтелектуального капіталу є дискусійним і недостатньо висвітленим у спеціальній літературі.

За формою власності інтелектуальний капітал може бути *приватним, колективним та державним* в залежності від суб'єкта, який володіє, користується і розпоряджується результатом інтелектуальної творчої діяльності. Зазначені правомочності закріплені в Конституції України (ст.41).

В основу інтелектуального капіталу входить інтелектуальна власність – це результат інтелектуальної творчої діяльності, результат власного творчого пошуку, який має бути певним чином об'єктивний, втілений у певну об'єктивну форму та має бути здатним до відтворення (10, с. 7).

З цієї позиції, інтелектуальна власність визначає: кому належить результат інтелектуальної творчої діяльності, який втілений у певну об'єктивну форму (патент, свідоцтво, ноу-хау, товарний знак, авторський твір тощо). Що стосується приватної або колективної (група приватних осіб)

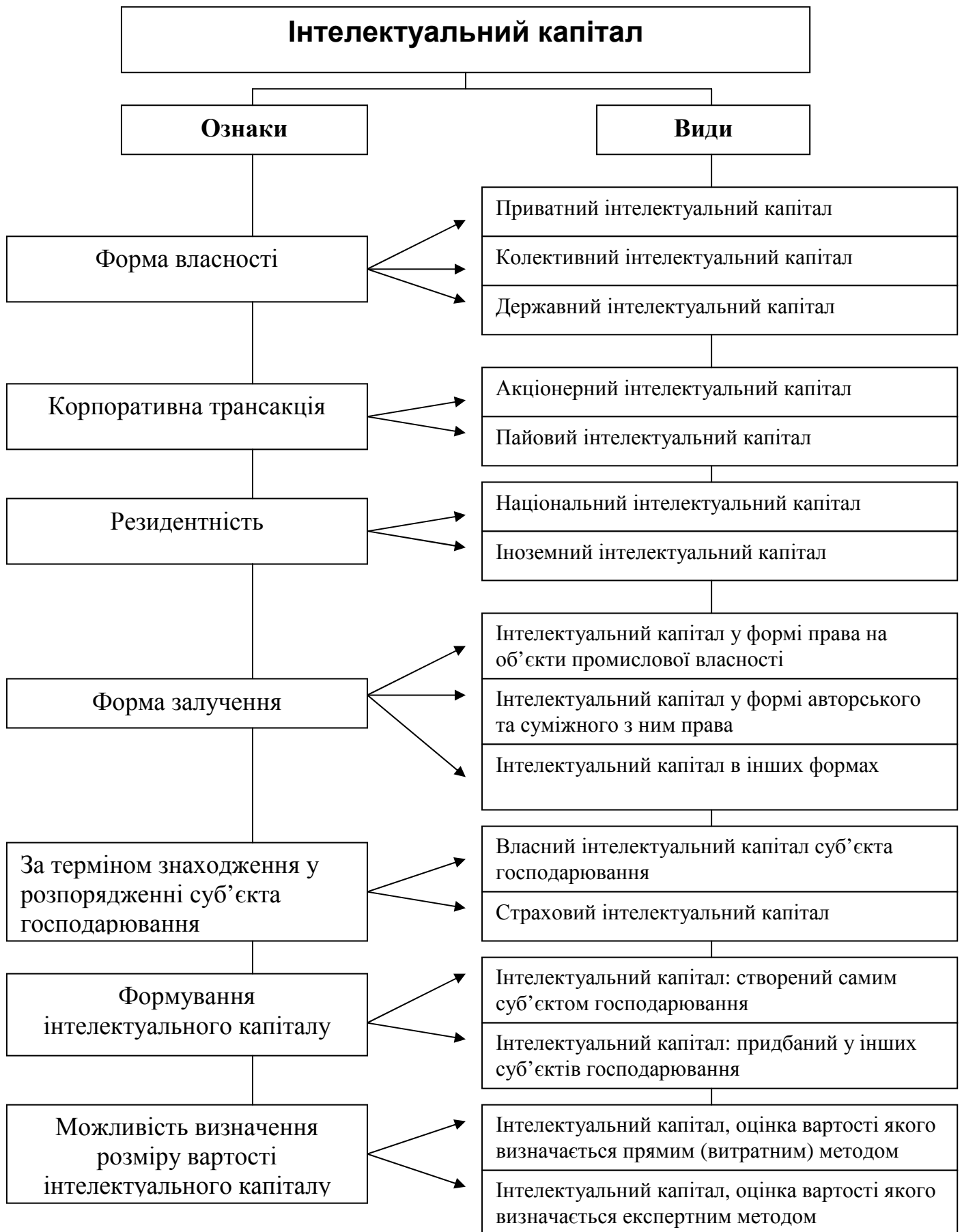

Рис. Класифікація видів інтелектуального капіталу

форми власності, то зрозуміло, якщо мається на увазі, кому належить результат власного творчого пошуку, хто або кількість людей спрямовувала свої зусилля на отримання кінцевого результату творчої діяльності. Що стосується державної форми інтелектуальної власності, то до неї відносять продукт інтелектуальної праці, створений на замовлення державних органів влади за рахунок бюджетних коштів або за традицією продукт інтелектуального труда належить суб'єкту господарювання (підприємству, об'єднанню тощо), який утворений органами держави (місцевого самоврядування – комунальна власність; Кабінетом Міністрів України, за наказом міністерств і відомств – загальнодержавна власність), що відповідає законом України “Про власність”, “Про підприємства в Україні” тощо.

Корпоративна транзакція пов'язана з організаційно-правовою формою інтелектуального капіталу і відтворюється у формі акціонерного або пайового інтелектуального капіталу в залежності від виду корпоративної транзакції або виду засновницького капіталу, якщо маємо на увазі акціонерне товариство або інші види господарських товариств (товариство з обмеженою відповідальністю тощо), які передбачені Законом України “Про господарські товариства” та іншими. Вкладення інтелектуального капіталу до статутного фонду господарських товариств в обмін на корпоративні права відноситься до інноваційної діяльності, спрямованої на емісію (ремісію) статутного фонду, тобто підвищення (зменшення) потенціалу засновницького капіталу.

Корпоративні транзакції здійснюються з метою більш повного використання прав інтелектуальної власності, зміни структури управління та реструктуризації активів. Одночасно, при корпоративних транзакціях здійснюється перерозподіл виключних прав між суб'єктами, які приймають участь в транзакціях.

Резидентність визначає присутність національного або іноземного інтелектуального капіталу. За такою ознакою збільшуються інтеграційні можливості інтелектуального капіталу, який стимулює створення ринку інтелектуальних (нематеріальних) активів. При цьому статистика наказує, що світовий ринок ліцензій оцінюється у 73 млрд. доларів. Надходження американських компаній забезпечується, в значній мірі, за рахунок платежів на передавану технологію американського народження своїм філіалам за кордоном, в першу чергу в Західній Європі та Латинській Америці. На цілі НДДКР американці щорічно витрачають біля 128 млрд. доларів. Кожний 10 долар, вкладений ними у науку, приносить 1 долар чистого доходу (П, с. 183). Що стосується України, то в останні три роки спостерігається певне збільшення придбання та продажу ліцензій на об'єкти інтелектуальної власності. Так, у 1999 році за ліцензійними договорами діяли 36 ліцензій, закуплених у семи країнах, що на 33 % більше, ніж у 1998 року. З них 29 об'єктів, тобто переважна більшість, мали технологічний характер.

Основними ліцензіарами були Росія, з якої надійшло 13 технологій, і Німеччина, з якої одержано 9 технологій. По дві технології надійшло з Італії та США (12, с. 150).

Форма залучення інтелектуального капіталу проявляється у формі права на об'єкти промислової власності та у формі авторського та суміжного з ним права в залежності від видів об'єктів інтелектуальної власності. За міжнародними стандартами, частіше усі результати творчої інтелектуальної діяльності з точки зору правової охорони поділяються на об'єкти, які охороняються правом промислової власності, і на об'єкти, які охороняються авторським правом. До промислової власності належать винаходи, корисні зразки, промислові моделі, фабричні або товарні знаки, "ноу-хау". До об'єктів, які охороняються авторським правом належать права на наукові, літературні, художні та музичні твори, програми для ЕОМ, бази даних тощо.

Інтелектуальний капітал в інших формах може проявлятися, наприклад, у вигляді наданих послуг типу "інжиніринг" тощо. Так, наприклад, у 1999 р. 58 підприємств України уклали 226 ліцензійних угод на право використання 250 об'єктів інтелектуальної власності, в тому числі 21,2 % - винаходи, 14 % - "ноу-хау" і 44 % - послуг типу "інжиніринг". В результаті використання ліцензій підприємствами України вироблено продукції на 40 % більше, ніж у 1998 р. (12, с. 150).

За терміном знаходження у розпорядженні суб'єкта господарювання інтелектуальний капітал поділяється на власний та строковий, або немаючий терміну знаходження у розпорядженні суб'єкта господарювання та строковий інтелектуальний капітал.

Власний інтелектуальний капітал може бути на балансі суб'єкта господарювання, наприклад, у формі капітальних інвестицій, тобто на стадії створення (розробки) нематеріальних активів. Що стосується строкового інтелектуального капіталу, то на балансі суб'єкта господарювання такий капітал знаходить відображення у вигляді нематеріальних активів, які в залежності від виду мають відповідний термін знаходження згідно законодавства України про охорону інтелектуальної власності. Так, наприклад, правова охорона суб'єктів інтелектуальної власності надається з певних умов на конкретно визначений строк: винахід – на 20 років, корисна модель – на 5 років, промисловий зразок – на 10 років тощо.

Означеними законами також передбачено здійснення, наприклад, щорічної (для винаходів) підтримки їх дії, шляхом сплати зборів за дії, які пов'язані з охороною права на об'єкти інтелектуальної власності.

За ознакою формування (мобілізації) інтелектуальний капітал поділяється на створений самим суб'єктом господарювання і придбаний у інших суб'єктів господарювання. Так, наприклад, загальний обсяг фінансування технологічних інновацій в Україні у 1999 році становив 1,2 млрд. грн. Як і в минулі роки основним джерелом їх фінансування залишаються власні кошти підприємств – 813,8 млн. грн. або майже 70 % загального обсягу фінансування. Питома вага робіт, що фінансувалися за рахунок держбюджету склала 10,1 % або 118,4 млн. грн.

Слід відзначити, що укладацька інноваційна сфера поки що не стала привабливою для вітчизняних та іноземних інвесторів. У 1999 році за рахунок залучення інвестицій (95,5 млн. грн. або 8,2 % загального обсягу фінансування) мали змогу виконувати інноваційні роботи лише 1,6 % підприємств (13, с. 24).

За ознакою можливості визначення розміру (величини) вартості, інтелектуальний капітал може оцінюватися (визначатися) прямим (витратним) методом (безпосередньо, відповідно до кошторису) та оцінюватися (визначатися) експертним методом.

Витратний метод оцінки вартості інтелектуального капіталу передбачає, що потенційний покупець, володіє відповідною інформацією (кошторисом витрат) про предмет купівлі, не заплатить за нього більше, чим вартість іншого об'єкта в складі нематеріальних активів тієї же корисності.

Експертний (ринковий) метод оцінки вартості інтелектуального капіталу передбачає використання методу порівняльних продаж, тобто у прямому порівнянні оцінюємого об'єкта з іншим, аналогічним по якості призначенню і корисності, який був проданий в зіставлений час на аналогічному ринку.

Виходячи з класифікації видів інтелектуального капіталу за різними ознаками доцільно розглядати інтелектуальний капітал з загальних позицій, з позиції філософської категорії, і з позиції конкретної науки – як економічну категорію.

З позиції філософської категорії, інтелектуальний капітал розглядається як здатність до мислення, пізнання, особливо до його вищих теоретичних рівнів, що властиво інтелекту. По відношенню до капіталу, в цьому випадку, інтелектуальний капітал розглядається як накопичення наукових, теоретичних і практичних знань людства, суспільства про відповідні дії, процеси, проблеми вирішення. Це є категоріальна структура мислення, яка формується на базі суспільного пізнання в процесі удосконалення, пошуку нового на основі універсальних форм мислення й пізнання. Інтелектуальний капітал можна розглядати і як систему знань, яка базується на системному характері людського мислення, з метою оперувати ними (знаннями) діалектично, тобто як взаємопов'язаними, рухливими, суперечливими, такими, що переходять одна в одну або узагальнюються, викристалізуються, стверджуються.

В цьому процесі – людина, яка удосконалює, узагальнює, є винахідник, шукає нові рішення, розв'язує завдання - розглядається як носій ідеї, розробник інтелектуального продукту. Але це не є ще людським капіталом, хоча їй (людині) властиві (притаманні) сукупність знань, навичок, творчих здібностей, тому що людський ресурс повинен себе реалізувати в інтелектуальний продукт. А це можливо зробити (досягти) в процесі розробки, пошуку, узагальнення за певних соціально-економічних умов, до яких належать наявність мотивації, концентрація розумових зусиль, споживча зацікавленість, корисність для суспільства тощо. Людський капітал – це скоріше вартісна оцінка роботи сукупності працюючих на відповідному

фаховому рівні (вищому рівні кваліфікації), які розглядають як потенційні носії ідеї, спрямованих на процес розробки інтелектуального продукту корисного для суспільства. В цьому випадку ефективність живої праці буде визначатися кількістю створеного інтелектуального продукту на одиницю робочого часу. Цей показник може характеризувати людський потенціал, якщо визначати потенційні можливості створювати інтелектуальний продукт за відповідний термін.

Таким чином, **людський капітал** – це вартісна оцінка робочої сили, інтелектуальних зусиль сукупності працівників вищого рівня кваліфікації, які знаходяться в процесі розробки інтелектуального продукту.

Людські ресурси – це кількість працюючих з вищим рівнем кваліфікації, залучених до процесу розробки інтелектуального продукту.

Ось чому, в системі Інтелектуальної економіки влади поширювати вплив не має мети, так як не має обмежень відносно кінцевої кількості людей які залежать від активів, оснований на ідеях (1, с. 8).

Як економічна категорія, **інтелектуальний капітал** розглядається з позиції авансованої інтелектуальної вартості, що в процесі свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості. Таке трактування інтелектуального капіталу може бути визначене як соціально-економічне.

Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт, придатний для виробництва і ринку є самим важким етапом у ланцюгу, що зв'язує науку, винахідника зі споживачем. При цьому потрібно враховувати домінанти ринку, потреби споживача і мати досвід технологічного підприємництва (14, с. 35).

Використання інтелектуальної власності в господарській діяльності з економіко-фінансових позицій є її комерціалізація. Проблема комерційного використання результатів інтелектуальної діяльності сьогодні ще не достатньо вивчена. Це комплексна, багатогранна проблема, що містить в собі правові, технологічні, економічні виробничі та інші питання (15, с. 12).

У процесі комерціалізації є обов'язково як мінімум чотири учасники: автор розробки (винаходу, сорту рослин, корисної моделі тощо), стратегічний партнер, менеджери та інвестор. Досвід показує, що в реальних умовах від ідеї створення нового продукту до надходження перших прибутків від його продажу на ринку проходить 3-4 роки. Це період інноваційного проекту. Для того, щоб довести розробку від лабораторного прототипу до стадії продажу дослідної партії, а потім і невеличкої серії, потрібно, як правило, близько 1-2 млн. доларів. Такі інвестиції вкладаються не відразу, а невеличкими порціями за кожний окремий крок у реалізацію інноваційного проекту.

Як відомо, інноваційний процес проходить 4 основних етапи: аналіз конкуренції нового продукту, лабораторна перевірка здійснення ідеї, створення дослідного зразка продукції, підготування виробництва дослідної партії і її реалізація. Кожний із цих етапів потребує набагато більше зростаючих інвестицій (14, с. 35-36).

Механізм комерціалізації, як бачимо, є відтворення руху інтелектуального капіталу з метою отримання продукту. На думку російських фахівців, для менеджера інтелектуальний капітал має дві основні компоненти: людський капітал та інтелектуальні ресурси. Людський капітал чи інтелектуальна сила створюють інновації і те, що можна описати і ідентифікувати, стає інтелектуальними ресурсами. Деякі інтелектуальні ресурси звичайно ті, що мають більший комерційний потенціал, отримують правову охорону і стають інтелектуальною власністю (2, с. 24).

Як бачимо, господарська діяльність стає засобом реалізації економічних інтересів. Для того щоб приватні інтереси (власника, інвестора) реалізовувалися в своїй сукупності (в інноваційному проекті), необхідно, щоб комерціалізація інтелектуальної власності давала власнику, інвестору надлишок доходу над їх витратами, тобто можливість збагачення. В цілому випадку інтелектуальний капітал у формі інтелектуальної власності набуває споживчі якості. Отримання надлишку над витратами є основним рушієм підприємництва (бізнесу).

З означених позицій слід відзначити, що інтелектуальний капітал набуває авансованої вартості в процесі господарської діяльності, тобто коли він створюється і використовується самим підприємством чи реалізується іншим підприємством (суб'єктом господарювання).

Для того щоб зрозуміти, зв'язки береться надлишок над авансованим капіталом, нами вище проаналізовані процеси, що відбуваються безпосередньо у процесі створення інтелектуального продукту, тобто це результат свідомих дій підприємця (власників, інвестицій).

В умовах господарської діяльності, підприємство для створення інтелектуального продукту насамперед авансує кошти (інвестиції) для придбання (використання) необхідних факторів виробництва, тобто елементів постійного та змінного капіталу. Капітал (або інвестиції) тут виступають як виробничий капітал, функцією якого є створення інтелектуального продукту і додаткової вартості. Для одержання вартості і додаткової вартості у грошовій формі треба продати продукт капіталу. При цьому капітал набуває форми товарного капіталу, головної функцією якого є реалізація інтелектуального продукту і одержання додаткової вартості у грошовій формі. Таким чином, інтелектуальний продукт проходить три стадії капіталу – грошову, виробничу і товарну. Такий послідовний рух називається кругообігом інтелектуального капіталу.

З означених позицій в чистому вигляді **інтелектуальний капітал** – це створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, об'єктивований та ідентифікований (відокремлений від підприємства), утримується підприємством (суб'єктом господарювання) з метою ймовірності одержання прибутку (додаткової вартості). Вартість інтелектуального продукту (товара), що створений за умов застосування найманої праці, описується всім відомою формулою К. Маркса, а саме як сума постійного, змінного капіталу та додаткової вартості. Вартісна оцінка інтелектуальної власності є інтелектуальний капітал, який об'єктивований та

ідентифікований з позиції створеного або придбаного інтелектуального продукта, набувшого право інтелектуальної власності.

При використанні створеного інтелектуального продукта безпосередньо на самому підприємстві, додаткова вартість складається з двох складових, а саме, з частини додаткової вартості, яка входить до складу інтелектуального капіталу, отриманого в чистому вигляді, і з решти додаткової вартості, яка отримана при реалізації продукції з використанням інтелектуального капіталу в чистому вигляді, тобто на умовах використання вже оновлених або удосконалених засобів і предметів праці, найманої робочої сили.

Таким чином, розкриваючи економічний зміст поняття “інтелектуальний капітал” з позиції загальної економічної теорії про капітал з врахуванням специфіки і особливостей інтелектуального капіталу, з позиції автора, це дозволяє глибше усвідомити економіко-правову сутність інтелектуального капіталу та механізм функціонування його. Одночасно, викладений матеріал сам по собі може стати поштовхом до дискусії з цієї складної проблеми Інтелектуальної економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кокізьок С. Корпорації в ХХІ веке // Мировые дискуссии –2000, № 29, 11-17 сентября – с. 7-9
2. Зинов В., Сафарян К. Интеллектуальный капитал как базовая характеристика стоимости бизнеса. //Интеллектуальна власність – 2001, № 5-6, – с. 23-25
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М, 1962
4. Рикардо Д. Соч.– М., 1941. Т. 1.
5. Милль Дж. С. Основы политической экономики. – М., 1980 – Т. 1
6. Маршалл А. Принципы политической экономики. – М., 1984 - Т.3
7. Самуэльсон П. Экономика: – М. МГП «АЛГОН» ВНИИСП, 1992. – т.2
8. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / Г.Н. Климко, В.П. Нестеренко, Л.О. Каніщенко та ін.; За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – К.: Вища шк., 1994
9. Политическая экономия современного капитализма: Учеб. пособие / Под ред. В.С. Торкановского – С-Пб.: Изд-во СПбУЭФ, 1993
10. Підпригора О. Проблеми системи законодавства України про інтелектуальну власність //Интеллектуальна власність – 2000, № 3, с. 3-14.
11. Андросчук Г.А. Рынки технологий: проблемы лицензионного обмена // Стратегія економічного розвитку України: Наук. Зб. - Вип. 7 / Голов. Ред. О.П. Степанов. – К.: КНЕУ, 2001 с. 183-193
12. Александрова В.П., Щедрина Т.І. Трансфер науково-технічної продукції //Стратегія економічного розвитку України: : Наук. Зб. - Вип. 7 /

- Голов. Ред. О.П. Степанов. – К.: КНЕУ, 2001 с. 148-163
13. Андросчук Г. Інноваційна діяльність в Україні: економічний механізм стимулювання // Інтелектуальна власність. – 2000, № 12, с. 23-30
 14. Зінов В. Проблеми комерціалізації результатів досліджень і розробок // Інтелектуальна власність. – 2000, № 3, с. 35-42
 15. Гересименко В. Договір у правовідносинах при використанні інтелектуальної (промислової) власності //Інтелектуальна власність – 2000, № 4, с. 12-17